

שילוח וגירוש

■ וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֹּן עֵדֶן

כישלוננו של אדם הראשון במילוי המצווה האחת והיחידה שהיה עליו לבצע, הוביל אותו חוץ לגן עדן. גם קין, בנו של אדם הראשון, שהוא הדור השני, נכשל בעבירת רצח חמורה והורחק מעל פני האדמה.

עיון מדוקדק בפסוקים, ילמד אותנו על ההבדל בין העונש שקיבל אדם הראשון לבין העונש שקיבל קין. באדם הראשון מופיעים שני מינוחים שונים להוצאה מגן עדן.

1. "וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֹּן עֵדֶן לְעֵבֶד אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם".

(בראשית ג, כג)

מן הראוי לשים לב למילה "וַיִּשְׁלַחְהוּ".

2. "וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרָבִים וְאֶת לֵהט הַחֲרָב

(שם, פסוק כד)

הַמִּתְהַפֵּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרֹךְ עֵץ הַחַיִּים".

כאן משתמשת התורה במילה "וַיִּגְרֹשׁ".

שני המינוחים האלה, שילוח וגירוש, משמשים תחליף למילה אחת 'הרחקה'. אלא שמטרת הגירוש, היא לסלק את המגורש מן המקום הזה מבלי להתעניין לאן הוא הולך. ומטרת השילוח היא ביסוס המגורש ביעד החדש.

הפועל גירוש מוזכר בפסוק הבא:

"וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאָדָם, וַיִּשְׁכַּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרָבִים".

כלומר, אדם הראשון מורחק מגן עדן בעל כורחו. בשער הגן מוצב מחסום, שימנע את דרך חזרתו. אין זה משנה לאן הוא הולך, העיקר הוא שלא יחזור.

לא כן "שילוח".

כאן יש כוונה נוספת, המייעדת למורחק תפקיד לביצוע. כאן יש התעניינות רבה במה שיעשה המורחק אחר שילוחו. זו הוראתו של הפסוק הראשון שצוטט לעיל.

"וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֵּן עֵדֶן לְעַבְדֵי אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׂם."

במקום לעבוד בגן עדן, הוא משולח למשימה פחותה ממנה בהרבה, והיא עבודת האדמה מחוץ לגן עדן. אותה אדמה שממנה לוקח לגן עדן, כדברי הכתוב:

"וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחָהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ." (בראשית ב, טו)

במילים אחרות, גירוש, פירושו הרחקה **מכאן**, ושילוח, פירושו הרחקה **לשם**.

בנקודה זו עלינו להבחין בין לשלוח (שליח) לבין לשלח (מורחק).

לשלוח שליח, פירושו ליפות את כוחו לעשות את מה שאנחנו היינו רוצים לעשות. אין כאן שום כוונה להרחיק את השליח. אדרבה, אנו מבקשים שיחזור וידווח על ביצוע שליחותו. אך לשלח, פירושו שילוב בין הכוונה להרחיק את המשולח ובין הכוונה לייעד לו תפקיד אחר, באותו מקום שהוא מורחק אליו.

■ **הו גֵּרֶשֶׁת אוֹתִי**

קין – בנו של אדם הראשון, עומד למשפט ה'. כתב האישום – רצח.

ביחס לאביו, אדם הראשון, עונשו של קין היה חמור בהרבה.

"נָעַ וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ" (בראשית ד, יב)

קין לא קיבל כל תפקיד חילופי ולא הייתה כל כוונה שישתקם במקום אחר, אלא נע ונד ממקום למקום. אצל קין, היה העונש גירוש גמור ולא שילוח.

קין פונה אל ה' ומתחנן:

"הֵן גֵּרֶשֶׁת אוֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה וּמִפְּנֵי אֶסְתֵּר וְהִיִּיתִי נָע וְנָד בְּאֶרֶץ"

(בראשית ד, יד)

כלומר, אין לי שום מקום אוכל להגיע אליו ולבנות את עצמי מחדש. מכל מקום שעל פני האדמה נגזר עלי להיות מגורש. תשאיר לי לפחות את האפשרות לחיות ולא למות.

■ וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה

על פי היסוד הזה נוכל להבין את אשר התחולל בתיבת נח שלושה חודשים אחרי שנחתה על אחד ההרים הגבוהים.

”וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֶתֶר לְרֵאֵת הַקִּלּוֹ הַמִּים מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה” (בראשית ח, ה)

רש"י מפרש כך:

”אין זה לשון שליחות אלא לשון שילוחין. שְׁלַחָה ללכת לדרכה, ובזו יראה אם קלו המים, שאם תמצא מנח לא תשוב אליו”.

כלומר, הרחקה שיש בצידה תפקיד ומשימה, ודרך אגב יוכל לדעת אם קלו המים. מהי המשימה הראשית, אשר ייעד נח ליונה?

הרמזים הבאים יגלו לנו את התשובה. בשילוח היונה, בניגוד לשילוח העורב, מצאנו תוספת של מילה אחת: **”מֵאֶתֶר”**.

”וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֶתֶר”

גם כשהיונה חוזרת אליו, מודגשת מילה אחת: **”אֵלָיו”**.

”וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֶתָּה אֵלָיו אֶל הַתֵּבָה” (שם, ט)

הדגשת היציאה שהייתה **”מֵאֶתֶר”** והדגשת החזרה שהייתה **”אֵלָיו”**, מעידות על יחס מיוחד וחביב של נח ליונה. הוא ראה ביונה סמל נעלה לשמירת אמונים בין בני זוג, היפוכו הגמור של דור המבול, שהשחית את דרכו על הארץ.

נח לקח זוג יונים והועיד להם משימה, לבנות את הקן הראשון אחרי המבול. הבית הראשון הזה, יהיה מושתת על קשר ונאמנות. מטרת השילוחין הייתה, להוציא את היונה מן התיבה, כדי שתבנה לה בית במקום אחר.

נח יצא מתוך הנחה, שבמידה וזוג היונים לא ישוב, אות הוא שהמים קלו מעל האדמה, והיונה מצאה לה מנוח.

נשאר שאלה אחת. היכן רמוז בפסוק, שהיו כאן זוג יונים ולא מין נקבה בלבד? הרמז הוא בפסוק הבא:

”וַתָּבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרְבַּ וְהִנֵּה עֹלָה זֵית טָרֶף בִּפִּיהָ” (שם, יא)

”טָרֶף” פירושו **”קטף”**. כלומר, הזכר קטף עלה. ושם אותו בפי הנקבה – **”טָרֶף בִּפִּיהָ”**. הפירוש הזה פותר את הקשיים הלשוניים הרבים שעמדו לפני רש"י ורמב"ן.

גרש את האמה

ההבחנה היסודית הזאת, תוביל אותנו להבנת הוויכוח שהתנהל בין אברהם אבינו לשרה אימנו.

שרה תבעה בתוקף את גירוש הגר שפִּחְתָּהּ ובנה ישמעאל. אברהם נאלץ לעשות זאת, בניגוד גמור לדעתו, עקב צו אלוקי מפורש לשמוע בקול שרה.

וַיִּתְּאֶמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ׃

(בראשית כא, י)

את שרה לא עניין לאן תלך הגר, העיקר שלא תישאר אפילו יום אחד בבית אברהם. כאן השתמשה התורה בפועל 'גרש'.

אך מה עשה אברהם בסופו של דבר?

וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֲמַת מִיַּם וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר, שָׁם עַל שֹׁכְמָה, וְאֵת הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ. וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שֶׁבַע׃

(בראשית כא, יד)

האם אברהם מילא בדיוק אחר דרישת שרה?

לא! הוא לא גירש, הוא שִׁלַּח. יחד עם הרחקתה מביתו, חשב אברהם גם על שיקומה של הגר במקום אחר. לכן, הוא דאג לה למזון ושתייה, כדי שתוכל לשקם את עצמה במקום יישוב אחר. כאן נאמר "וַיְשַׁלְּחֶהָ" ולא "ויגרשה".

האם אברהם עבר על מצוות ה' לשמוע בקול שרה?

לא. הנה דבר ה':

כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ... וְגַם אֵת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימְנֶנּוּ...׃

(בראשית כא, יג)

הקב"ה רומז לאברהם שאכן ישמעאל בנו יגדל ויהיה לעם במקום אחר. לא בבית אברהם כמתחרה ליצחק.

אברהם מבין, שנכון יהיה לצייד את שפחתו ואת בנה במנת מזון מספקת כדי שיוכלו להשתקם במקום אחר.

אם כן, מה פירוש המילה "כל"?

פירושה הוא, שגם בעבר כאשר אמרה לך שרה לקחת את הגר, וגם כעת כאשר היא אומרת לך להרחיק את הגר, שמע בקולה.

■ בַּיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֵם

דוגמא נוספת ליסוד שבנינו, נמצא ביציאת מצרים.

”כִּי בַיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחֵם וּבַיַד חֲזָקָה יִגְרֹשֶׁם מֵאֶרֶצוֹ.” (שמות ו, א)

בפסוק הזה מופיעים שני המינוחים: 1 – שילוח. 2 – גירוש.

1. השילוח הוא למטרת עבודת ה'. "שִׁלַּח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי" (שמות ז, טז), והוא בעל כורחו של פרעה.

2. הגירוש בא למטרת הרחקה מארץ גילולים ועבודה זרה שאינה ארצם של בני ישראל. הגירוש הוא בעל כורחם של ישראל.

■ שליחות או שילוחין

לעיל ראינו את הפסוק "וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֶתְנֹ" רש"י מדגיש, שאין זה לשון שליחות אלא לשון שילוחין. שליח, הולך וחוזר ומדווה על ביצוע המשימה. לעומתו משולח, הולך על מנת שלא לחזור. הוא הולך לבצע משימה במקום אחר ולהישאר שם.

על פי העיקרון המבדיל הזה, נבין היטב את המילים שהתורה בחרה כדי לתאר את יציאת יעקב אבינו לארם נהריים, במצוות אביו ואמו:

”וַיִּקְרָא יַצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ... קוּם לְךָ פָּדְנָה אֲרָם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבָן אָחִי אִמְךָ.” (בראשית כח, א-ב)

יצחק שולח את יעקב לשאת אישה ממשפחתה של רבקה. יחד עם המשימה החשובה שהוא מטיל עליו, יצחק מוסיף לו ברכה מיוחדת:

”וְאֵל שְׂדֵי יְבָרֶךְ אֹתְךָ... וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרִפְת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אֹתְךָ לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיף אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם.” (שם, פסוקים ג-ד)

כלומר, יצחק מברך את יעקב שיחזור מארם נהריים ויירש את ארץ ישראל שניתנה לאברהם לאחוזת עולם. על פי מה שביארנו לעיל, ללכת על מנת לחזור, היא שליחות ולא שילוחין. כך בדיוק מתארת התורה:

”וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּלְךָ פָּדְנָה אֲרָם.” (שם, פסוק ה)

יצחק שולח את יעקב ולא משלח אותו.

מצד שני, עשיו אחי יעקב, עומד ומתבונן מן הצד. הוא איננו שומע את כל דברי יצחק ליעקב, אלא רק את החלק הראשון. התורה מתארת את ראייתו של עשיו בצורה שונה.

”וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה אֲרָם לְקַחַת לוֹ מִשָּׂם אֲשֶׁה”.

(שם, פסוק ו)

עשיו סבר, שייצחק שילח והרחיק את יעקב מארץ ישראל לשאת אישה בארם נהריים ולהישאר שם. לכן השימוש הוא בפועל **שִׁלַּח** (שילוחין) (לא שִׁלַּח). מכאן ברור, מדוע היה עשיו מופתע כאשר יעקב שב לארץ ישראל כעבור 22 שנים.

■ שִׁלַּח תְּשַׁלַּח

דוגמא נוספת ללשון שילוחין, מצאנו במצוות שילוח הקן.

”לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים, שִׁלַּח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ”.

(דברים כב, ו-ז)

לא נאמר תְּשַׁלַּח אלא תְּשַׁלַּח. לא לשון שליחות אלא שילוחין. כלומר, שילוח האם מתוך כוונה שתבנה את הקן הבא במקום חדש. בשולי המאמר נדגיש, כי בכל התורה כולה – בהתייחסותה לכנענים יושבי הארץ, היא משתמשת בפועל ”גרש” שש פעמים. לא כן באזהרות לעם ישראל. הפועל ”גרש” אינו נזכר אפילו פעם אחת, גם אם יחטאו בארץ ישראל.

משמעות הדברים היא, שהכנענים יגורשו מן הארץ לבלי שוב, ואילו עם ישראל יוכל לשוב לארצו עם תום ריצוי עונש הגלות. בכך תקויים הברית שה' כרת עם אברהם, לתת את ארץ ישראל לזרעו אחריו **לאחזת עולם**.

